УДК 373.3.091.313-044.247:502
DOI https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2026.112.17

Радченя Ірина Вікторівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
ira.radchenya@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2524-7109

Старікова Людмила Павлівна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
luda.p.starik@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5664-4620

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ: ПОЄДНАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ЇЇ ВИКЛАДАННЯ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування та методичне моделювання процесу впровадження інтегративного підходу в початковій освіті шляхом органічного поєднання фундаментальних основ природничої теорії та методики викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Обґрунтовано, що в умовах реформування системи освіти відповідно до концепції «Нова українська школа» актуалізується потреба відходу від предметної роздробленості на користь створення цілісної природничо-наукової картини світу молодших школярів.

Розкрито сутність дидактичної трансформації складних наукових понять (біологічних, фізичних, хімічних, географічних та екологічних закономірностей) у доступні, наочні та діяльнісні форми навчання, що повністю відповідають психофізіологічним особливостям дітей 6-10 років.

У статті висвітлено практичний досвід фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди на факультеті початкового навчання. Деталізовано зміст та завдання освітніх компонентів «Теоретичні основи дисциплін природничої освітньої галузі в початковій школі» та «Методика навчання предмету «Я досліджую світ»», а також показано вагому роль навчально-польової практики у системному формуванні практично-орієнтованих умінь здобувачів вищої освіти.

На конкретних дидактичних прикладах (зокрема вивчення екосистеми лісу та дослідження фізичних властивостей повітря) продемонстровано механізм переведення академічних науково-теоретичних знань у площину інтерактивного, проблемного та дослідницького навчання. Визначено ключові дидактичні умови ефективного поєднання теорії та методики: дотримання принципів науковості й доступності, контекстність навчання, а також беззаперечний пріоритет навчально-дослідницької та експериментальної діяльності учнів.

Ключові слова: *інтегративний підхід, початкова освіта, природнича теорія, методика навчання, «Я досліджую світ», Нова українська школа, підготовка вчителя, навчально-дослідницька діяльність.*

Модернізація національної системи освіти в Україні, зумовлена послідовним впровадженням концепції «Нова українська школа», вимагає докорінного перегляду підходів до конструювання змісту навчання та методики його реалізації в початковій ланці. Одним із ключових орієнтирів реформи є відхід від предметно-центричної системи на користь інтегрованого навчання, яке дозволяє відобразити цілісність навколишнього світу й уникнути фрагментарності знань учнів [7, с. 12]. В умовах сучасних інформаційних та дидактичних викликів критично важливо сформувати в молодших школярів єдину природничо-наукову картину світу, де окремі факти не дисонують, а логічно доповнюють один одного, створюючи фундамент для міждисциплінарного мислення та екологічної свідомості.

У початковій школі цей підхід найяскравіше втілено в інтегрованому курсі «Я досліджую світ», нормативно-цільові орієнтири якого визначені державними вимогами до природничої освітньої галузі [3]. Проте ефективна реалізація цього курсу стикається з серйозним дидактичним викликом: необхідністю гармонійного поєднання глибокої, фундаментальної природничої теорії із гнучкою методикою її викладання. Складність полягає в тому, що інтеграція не повинна перетворюватися на поверхневе механічне поєднання різногалузевих відомостей. Вона вимагає збереження наукової точності при адаптації матеріалу до психофізіологічних особливостей дітей 6-10 років. Актуальність дослідження посилюється потребою подолання розриву між теоретичною підготовкою вчителя та його практичною здатністю трансформувати складні наукові поняття в доступні для молодших школярів дослідницькі траєкторії, інтерактивні експерименти та діяльнісні проєкти.

Проблема інтеграції в освіті має глибоке теоретико-методологічне коріння в педагогічній науці. Питання організації освітнього процесу та змістового наповнення початкової освіти розглядалися у працях Т. Байбари, Н. Бібік, М. Вашуленка, Н. Ігнатенко, Я. Кодлюк, О. Онопрієнко та ін. Теоретичні основи інтегрованого навчання детально обґрунтовані в працях відомої української дидактки О. Савченко, яка розкрила концептуальні засади формування змісту початкової освіти на засадах інтеграції, наголошуючи на важливості міжпредметних зв'язків для розвитку пізнавальної самостійності учнів [9, с. 142]. Сучасні тенденції модернізації освіти доводять, що інтеграція знань є потужним чинником системних реформ шкільного навчання, сприяючи подоланню інформаційного перевантаження молодших школярів.

Питання методики навчання природничих дисциплін та формування природничої компетентності молодших школярів вивчали такі дослідники, як Т. Байбара [1] та Н. Бібік [5], чиї праці заклали фундаментальну основу для реалізації компетентнісного підходу в початковій ланці. Науковці акцентували увагу на важливості спостережливості, аналітичного мислення та усвідомлення зв'язків у системі «людина – природа – суспільство». Особливості організації самостійної дослідницької діяльності учнів під час роботи з природничим матеріалом висвітлено у дослідженнях Н. Коваль [4], де наголошується на ролі практичного експериментування як ключового джерела здобуття знань. Попри вагомий доробок науковців, у сучасній педагогічній практиці все ще гостро стоїть питання безпосереднього дидактичного «перекладу» суворої науково-природничої теорії мовою інтегрованої методики початкової школи. В умовах цифровізації освіти та реалізації нових державних стандартів це питання потребує додаткового теоретичного осмислення та розробки практичного інструментарію для сучасного педагога.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та методичне моделювання процесу поєднання теоретичних основ природничої освітньої галузі з методикою викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі на засадах інтегративного підходу.

Інтеграція змісту освіти сьогодні вивчається не просто як механічне об'єднання матеріалу з різних предметів, а як створення нової дидактичної цілісності. У природничій освітній галузі початкової школи інтеграція є природним відображенням самого об'єкта вивчення – природи, де всі процеси й явища перебувають у нерозривному взаємозв'язку. Психіка дитини молодшого шкільного віку сприймає світ синкретично – як єдине ціле, тому предметна роздробленість штучно стримує розвиток мислення [9]. Саме тому виникає потреба в методологічному містку між суворою теорією та дитячим сприйняттям.

Співвідношення природничої теорії та методики викладання в межах інтегративного підходу можна представити через систему взаємопов'язаних компонентів, представлений у таблиці:

Компонент	Зміст природничої теорії	Методична трансформація
Когнітивно-змістовий	Наукові факти, закони природи, екологічні закономірності, класифікації.	Створення інтегрованих тем (наприклад, «Вода», «Космос»), адаптація термінів [7].
Діяльнісно-процесуальний	Наукові методи пізнання: спостереження, експеримент, моделювання.	Організація навчально-дослідницької діяльності, екскурсій, STEM-проєктів [4].
Ціннісно-орієнтаційний	Концепція сталого розвитку, біоетика, закони екологічної рівноваги.	Формування екологічної культури через соціокультурні практики та рефлексію [1].

Окремої уваги заслуговує підготовка самого педагога, який має дуже багато обов'язків [7, с. 45]. Сучасний учитель початкових класів повинен мати подвійну компетентність: володіти глибокими предметними знаннями з природничих наук та одночасно філігранно володіти інтегрованою методикою. Ефективність такого поєднання забезпечується дотриманням чітких дидактичних умов: принципу науковості та доступності матеріалу, контекстності навчання (зв'язку з життєвим досвідом) та абсолютної переваги практичної діяльності над репродуктивною [9].

У Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, на факультеті початкового навчання займаються підготовкою майбутніх учителів початкових класів, які відповідають вимогам Нової української школи. Л. Філатова звертає увагу на те, що зміст сучасної професійної підготовки майбутнього вчителя повинен бути спрямованим на переорієнтацію підготовки педагога із просвітництва до ролі дослідника, агента змін, здобувача ефективних засобів освітньої діяльності в інтересах дитини. Дослідниця обґрунтовує доцільність використання засобів арттерапії в процесі розвитку творчого потенціалу молодших школярів [10, с. 215]. І. Радченя стверджує, що майбутній вчитель початкових класів є «життєвотворчим учителем», тобто автентичною особистістю впевненою у власних силах, яка прагне до самореалізації, має свою індивідуальність та гнучкість, критичність і високий ступінь рефлексії, володіє і креативно використовує свої професійно-педагогічні знання, розумові та життєвотворчі уміння і навички. Життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів є інтегральним утворенням, що віддзеркалює міру можливостей актуалізації внутрішніх ресурсів особистості в продуктивній професійній діяльності, і характеризується єдністю компонентів креативної й ціннісно-смислової сфери [8, с. 3–4].

Вивченню природничої теорії та методики її викладання на факультеті початкового навчання приділена значна увага в освітній програмі «Початкова освіта» (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти). Воно відбувається в межах двох освітніх компонентів – «Теоретичні основи дисциплін природничої освітньої галузі в початковій школі» (1 курс, 2 семестр) та «Методика навчання предмету «Я досліджую світ»» (2 курс, 2 семестр). На вивчення кожної навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС (90 годин). Основними завданнями вивчення освітнього компоненту «Теоретичні основи дисциплін природничої освітньої галузі в початковій школі» є ознайомлення здобувачів освіти з різноманітністю рослинного і тваринного світу, розкриття взаємозв’язків між живими організмами та навколишнім середовищем; розрізнення морфологічних частин рослин та їх метаморфози; виокремлення за характерними морфологічними та анатомічними ознаками представників різних систематичних груп рослин та тварин; формування знань щодо основних екологічних факторів навколишнього середовища; екологічних груп рослин та тварин; використання довідкової та наукової літератури, визначників; уміння підбирати науковий матеріал до характеристики рослинних об’єктів.

Природнича теорія закріплюється на навчально-польовій практиці з дисциплін природничої освітньої галузі (1 курс, 2 семестр), яка посідає вагоме місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Вона сприяє не лише узагальненню та систематизації природничих знань, а й забезпечує вдосконалення практичних умінь і навичок, необхідних для організації навчання молодших школярів. Навчально-польова практика необхідна для виховання екологічної грамотності в молодого покоління і по суті вона є каталізатором професійного зростання [2, с. 4].

Основними завданнями вивчення освітнього компоненту «Методика навчання предмету «Я досліджую світ» початкової школи» є ознайомлення здобувачів з теоретико-методологічними та методичними засадами курсу. Дисципліна допомагає сформувати в майбутніх учителів початкових класів уміння свідомо і творчо підходити до визначення освітніх завдань, добору змісту, форм, методів і засобів навчання предмету «Я досліджую світ» для успішного формування у здобувачів початкової освіти компетентностей в галузі природничих наук, екологічної та інших ключових компетентностей. Також допомагає навчити майбутніх учителів початкових класів узагальненню, систематизації, інтегруванню знання різних освітніх галузей; проєктуванню освітнього процесу в початковій школі, прогнозування його ефективності, здійснення контролю і регулювання навчально-пізнавальною діяльністю учнів з курсу «Я досліджую світ».

Зазначені освітні компоненти перебувають у тісному синергетичному зв’язку з сучасними цифровими технологіями, які сьогодні є не просто допоміжним інструментом, а фундаментальним важелем розширення професійних можливостей та підвищення конкурентоспроможності майбутніх учителів початкових класів. Інтеграція інформаційно-комунікаційних засобів, інтерактивних освітніх платформ та цифрових сервісів у контексті цих дисциплін збагачує методичний арсенал педагога, сприяє формуванню його цифрової компетентності та дає змогу ефективно адаптувати освітній процес до вимог сучасного інформаційного суспільства.

Окрему роль відіграють асистивні технології, що забезпечують доступність освіти для здобувачів з різними освітніми потребами (програми зчитування екрана, засоби автоматичного перекладу) і сприяють реалізації принципів інклюзивної освіти: «Основою побудови системи навчання є створення змог для задоволення індивідуальних освітніх потреб у школах. ООП виникають у дітей тоді, коли в процесі навчання вони переживають труднощі невідповідності загальноприйнятим соціальним очікуванням, освітнім нормативам успішності, нормам поведінки й спілкування. Ці особливі освітні потреби дитини вимагають від школи надання додаткових або особливих матеріалів, програм або послуг» [6, с. 37].

Розглянемо детальніше механізм дидактичної трансформації фундаментальних теоретичних знань у практико-орієнтовану методичну площину. Цей процес передбачає переклад абстрактних наукових категорій на мову, доступну для сприйняття молодшими школярами, без втрати наукової сутності та логіки предмета.

Наприклад, вивчення теми «Екосистема лісу» з погляду фундаментальної теорії вимагає розуміння складних системних понять: «біоценоз», «трофічні ланцюги», «продуценти, консументи, редуценти». У початковій школі методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» трансформує цю громіздку теоретичну базу в наочну, емоційно насичену та діяльнісну форму [1, с. 210]. Замість пасивного зазубрювання складних термінів учні під керівництвом учителя будують живі інтерактивні моделі міжвидових взаємозв’язків, здійснюють безпосередні спостереження під час навчальних екскурсій та аналізують пряму залежність живих організмів від факторів неживої природи. Отже, наукова закономірність засвоюється не через декларативне викладення фактів, а через власну дослідницьку діяльність дитини.

Важливим асиміляційним аспектом інтегративного підходу є систематичне впровадження дослідницького методу як провідного засобу формування цілісної картини світу. Методика навчання предмета «Я досліджую світ» базується на парадигмі, де дитина трансформується з пасивного об’єкта педагогічного впливу на активного суб’єкта власного пізнавального процесу [5]. Як зазначає Н. Коваль, самостійне пошуково-дослідницьке занурення дозволяє учням не просто меморизувати подану інформацію, а формувати глибокі та стійкі причинно-наслідкові зв’язки про процеси й явища навколишнього світу [4, с. 16].

Наочним прикладом такої трансформації є опанування фізичного поняття «властивості повітря». Спираючись на фундаментальну теорію, учитель застосовує методику проблемно-пошукового навчання та

діяльнісного моделювання. Учням пропонується розв'язати практичне завдання: стиснути порожню пластикову пляшку із закритою кришкою, аналогічно маніпулювати відкритою пляшкою та пояснити різницю у фізичному опорі матеріалу. Через послідовно побудовану серію відкритих запитань, фасилітацію учителя та серію власних відчутних маніпуляцій діти самостійно доходять обґрунтованого висновку про пружність, здатність стискатися та займати об'єм. Таким чином, абстрактний фундаментальний закон позбавляється формалізму і стає природним результатом власного наукового відкриття учня, що забезпечує міцність знань та високий рівень мотивації до навчання.

Отже, реалізація інтегративного підходу в початковій освіті через поєднання теоретичних основ природничої галузі та методики викладання курсу «Я досліджую світ» є об'єктивною потребою сучасної школи. Фундаментальна теорія забезпечує наукову якість та системність змісту освіти, а інтегрована методика перетворює ці статичні знання на динамічний інструмент розвитку особистості дитини, її критичного мислення та дослідницьких умінь. Професійний успіх учителя в цьому процесі залежить від його здатності здійснювати дидактичну трансформацію складного наукового матеріалу, не втрачаючи його наукової суті. Дослідження не вичерпує розв'язання виокремленої проблеми, оскільки вона є багатогранною й потребує подальшого наукового вивчення.

Використана література:

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. Київ : Веселка, 1998. 334с.
2. Білецька С. А., Радченя І. В., Смолянюк Н. М. Навчально-польова практика з дисциплін природничої освітньої галузі : метод. рек. для здобувачів за спец. А2 Дошкільна освіта, А3 Початкова освіта. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2026. 28 с. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f63d14a0-ede3-4425-9e67-d77f3897e690/content (дата звернення: 01.07.2026).
3. Державний стандарт початкової освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.07.2026).
4. Коваль Н.С. Самостійна дослідницька діяльність молодших школярів при вивченні природничого матеріалу. *Початкова школа*. 2019. № 4. С. 15–18.
5. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: *колективна монографія*. Київ: К. І. С., 2004. С. 47–52.
6. Купіна І.О., Шишенко В.О. Проблеми інклюзії в сучасному освітньому просторі. Scientific Journal Virtus, (53), 2021. С. 36-38. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/items/3e4c3952-6724-46d7-85c0-a54ee5cf7978 (дата звернення: 02.07.2026).
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
8. Радченя І. В. Формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2020. 288 с.
9. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2012. 504 с.
10. Філатова Л.С., Радченя І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Дрогобич : Гельветика, 2021. Вип. 35, Т. 6. С. 215–221.

References:

1. Baibara T.M. (1998). Metodyka navchannia pryrodoznavstva v pochatkovykh klasakh: navch. posib. [Methodology of Teaching Natural Science in Primary School: A Study Guide].Kyiv: Veselka. 334 s. [in Ukrainian]
2. Biletska S. A., Radchenia I. V., Smolianiuk N. M. (2026). Navchalno-polova praktyka z dystsyplin pryrodnychoi osvitnoi haluzi: metod. rek. dlia zdobuvachiv za spets. A2 Doshkilna osvita, A3 Pochatkova osvita [Field Educational Practice in Natural Science Disciplines: Methodological Recommendations for Higher Education Students in Specialties A2 Early Childhood Education, A3 Primary Education]. Kharkiv: KhNPU im. H. S. Skovorody. 28 s. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f63d14a0-ede3-4425-9e67-d77f3897e690/content (data zvernennia: 01.07.2026). [in Ukrainian]
3. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity (2019). [State Standard for Primary Education]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text (data zvernennia: 01.07.2026). [in Ukrainian]
4. Koval N.S. (2019). Samostiina doslidnytska diialnist molodshykh shkoliariv pry vyvchenni pryrodnychoho materialu.[Independent Research Activity of Primary School Children in Learning Natural Sciences]. Pochatkova shkola. № 4. S. 15-18.[in Ukrainian]
5. Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyvnyi analiz zastosuvannia (2004). [Competency-Based Approach: Reflective Analysis of Implementation]. / N.M. Bibik.Kompetentnisnyi pidkhid u suchasnii osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: kolektyvna monohrafiia. Kyiv: K. I. S. S. 47–52. [in Ukrainian]
6. Kupina I.O., Shyshenko V.O. (2021). Problemy inkliuzii v suchasnomu osvitnomu prostori. [Problems of Inclusion in the Modern Educational Space]. Scientific Journal Virtus, (53). S. 36–38. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/items/3e4c3952-6724-46d7-85c0-a54ee5cf7978 (data zvernennia: 01.07.2026). [in Ukrainian]
7. Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia (2018).[New Ukrainian School: Teacher's Guide]./ za zah. red. N.M. Bibik. Kyiv: Litera LTD. 160 s. [in Ukrainian]
8. Radchenia I.V. (2020). Formuvannia zhyttievotvorchoho potentsialu v maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Formation of the life-creating potential by the future primary school teachers in the process of studying the Humanities] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv. 288 s. [in Ukrainian]
9. Savchenko O.Ia. (2012). Dydaktyka pochatkovoi shkoly. [Primary School Didactics]. Kyiv: Heneza. 504 s. [in Ukrainian]
10. Filatova L.S., Radchenia I.V. (2021). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do rozvytku tvorchoho potentsialu molodshykh shkoliariv zasobamy art-terapii. [Preparation of future primary school teachers for the development of creative potential of young schoolchildren by art therapy]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Drohobych : Helvetyka. Vyp. 35, T. 6. S. 215–221. [in Ukrainian]

I. Radchenia, L. Starikova. An Integrative Approach in Primary Education: Blending Science Theory and Teaching Methodology

The article provides a theoretical rationale and methodological modeling for implementing an integrative approach in primary education by seamlessly combining the fundamental principles of natural science theory with the teaching methodology of the integrated course “I Explore the World”. It is substantiated that within the framework of educational reform driven by the “New Ukrainian School” concept, there is an urgent need to move away from subject fragmentation in favor of developing a holistic scientific picture of the world in primary school students.

The essence of the didactic transformation of complex scientific concepts (biological, physical, chemical, geographical, and ecological patterns) into accessible, visual, and activity-based learning formats that fully align with the psychophysiological characteristics of children aged 6-10 is revealed.

The article highlights the practical experience in professional training of future primary school teachers at the Faculty of Primary Education of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. The content and objectives of the educational components “Theoretical Foundations of Natural Science Disciplines in Primary School” and “Methodology of Teaching the Subject “I Explore the World”” are detailed, alongside demonstrating the significant role of field educational practice in the systematic development of higher education students' practice-oriented skills.

Using specific didactic examples (such as studying the forest ecosystem and investigating the physical properties of air), the mechanism for translating academic scientific theory into interactive, problem-based, and inquiry-based learning is demonstrated. Key didactic conditions for the effective integration of theory and methodology are identified: adherence to the principles of scientific rigor and accessibility, contextual learning, and the absolute priority of students' research and experimental activities.

Key words: *integrative approach, primary education, natural science theory, teaching methodology, “I Explore the World”, New Ukrainian School, teacher training, research and inquiry activity.*

Дата першого надходження статті до видання: 10.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0